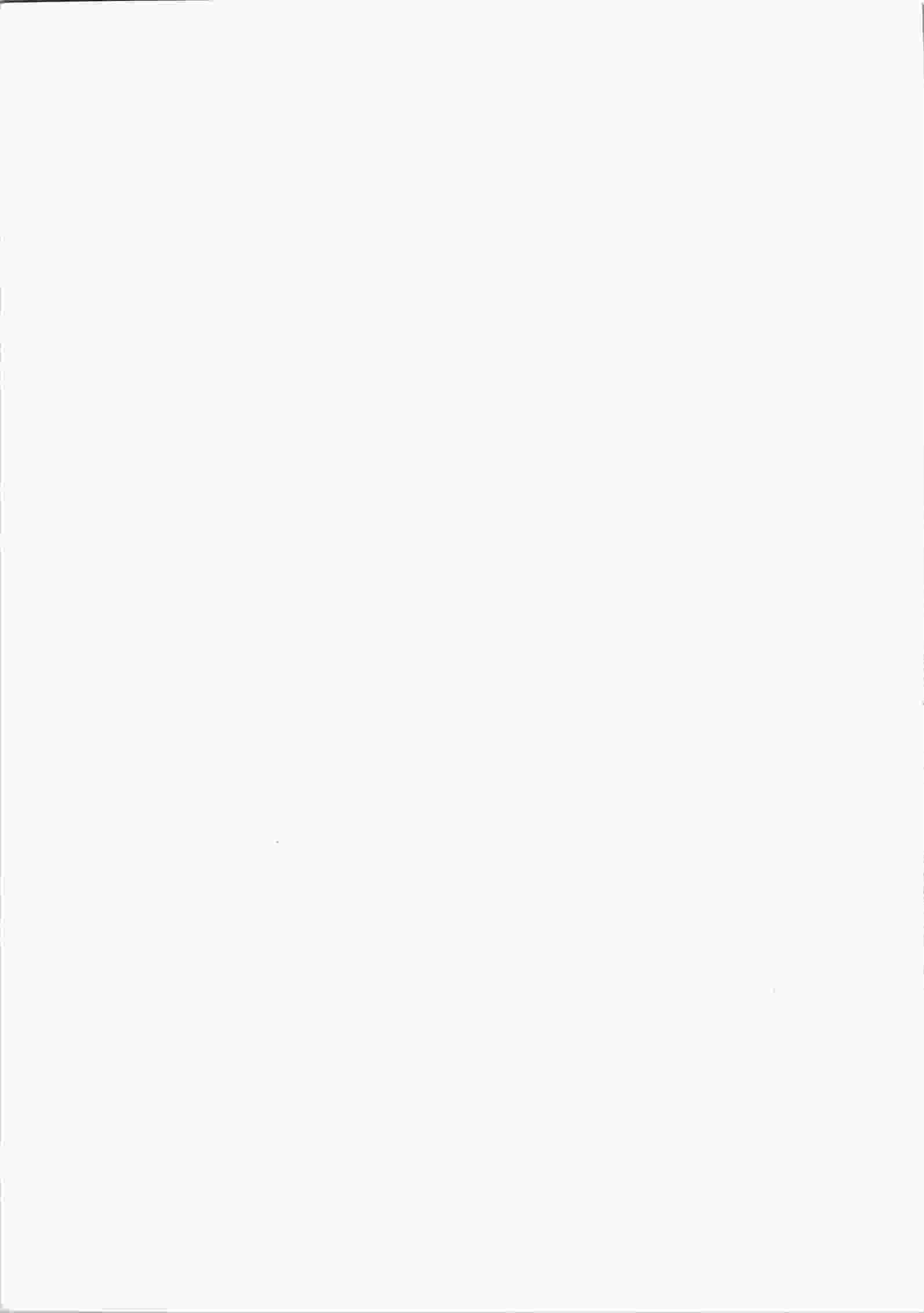

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 9. 1992.

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1–180, Zagreb, 1992.

Časopis koji je prethodio
Prinosi 1.1983
Prilozi 2.1985 3–4.1986–1987 5–6.1988–1989 7.1990 8.1991

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU U ZAGREBU

Adresa uredništva/Address of the editor's office

Institut za arheologiju u Zagrebu
41000 Zagreb, Avenija Vukovar 68
Telefon/phone 041/517–874 i 537–669 fax 041/537–613

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

ŽELJKO TOMIČIĆ

Redakcijski odbor/Editorial committee

MARIJA BUZOVIĆ, Zagreb	ZORKO MARKOVIĆ, Koprivnica
KORNELIJA MINICHREITER, Zagreb	BRANKA MIGOTTI, Zagreb
ŽELJKO TOMIČIĆ, Zagreb	ZDENKO VINSKI, Zagreb
Urednici	Članovi

Prijevod na engleski/English translation

BARBARA SMITH–DEMO i RAJKA MAKJANIĆ–DAVISON

Prijevod na njemački/German translation

BRANKA OHNIEC

Dizajn/Design

ROKO BOLANČA

Lektura/Language editor

ANTE STAMAČ

Korektura/Proofreaders

MARIJA BUZOVIĆ i ŽELJKO TOMIČIĆ

Grafička priprema/DTP

D&N, Zagreb, Ozaljska 23

Tisak/Printed by

Tiskara "STUBA", Zagreb, Boškovićeve 18

Naklada/Circulation

600 primjeraka/examples

Časopis izlazi jednom godišnje/Annual

Članci iz časopisa *Prinosi* i *Prilozi* su referirani u sekundarnim časopisima *GERMANIA Anzeiger der Römisch–Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, *Verlag Philipp von Zabern, Mainz* i *Bulletin de l'Association internationale pour l'étude de la mosaïque antique — Bibliographie*.
Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Paris

Izdavanje časopisa novčano podupire
MINISTARSTVO ZNANOSTI REPUBLIKE HRVATSKE
41000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

Contents/Inhaltsverzeichnis

- ŽELJKO TOMIČIĆ
5 Predgovor
- Izvorni znanstveni radovi**
- KORNELIJA MINICHREITER
7 Kulturni predmeti starčevačke kulture u sjevernoj Hrvatskoj
- DUNJA GLOGOVIĆ
23 Noževi tipa Sv. Juraj
- JASNA ŠIMIĆ
37 Horizont kasnoga brončanog doba na lokalitetu "Gradac" u Sarvašu
- IVANČICA PAVIŠIĆ
49 Neki novi nalazi Virovitičke grupe iz Gačićta kod Virovitice
- BORIS ILAKOVAC
63 Jedan forum u rimskoj Saloni sigurno je poznat
- REMZA KOŠČEVIĆ
69 Rimsko–provincijalni metalni predmeti — prilog poznavanju oblika
- MARIJA BUZOV
91 Pjesnikinja Sapfo s Muzama na mozaiku iz Solina
- BRANKA MIGOTTI
101 Ranokršćanska biskupija *Scardona* (Skradin)
- ŽELJKO TOMIČIĆ
113 Nova istraživanja bjelobrdske kulture u Hrvatskoj

Stručni radovi

- SNJEŽANA VASILJ
131 Novčić Oite sa Ošanića
- HERMINE GÖRICKÉ–LUKIĆ
135 Prilozi poznavanju numizmatičke topografije Baranje
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
153 Učestalost toponima kod srednjovjekovnih arheoloških nalazišta sjeverne Hrvatske

- ŽELJKO TOMIČIĆ
Preface/Vorwort

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Kultgegenstände der Starčevo–Kultur in Nordkroatien
- DUNJA GLOGOVIĆ
Knives of Sv. Juraj type
- JASNA ŠIMIĆ
Horizont der späten Bronzezeit auf der Fundstelle "Gradac" in Sarvaš
- IVANČICA PAVIŠIĆ
Einige neue Funde der Virovitica–Gruppe von Gačićte bei Virovitica
- BORIS ILAKOVAC
On the Location of the Roman Forum in Salona
- REMZA KOŠČEVIĆ
Roman Provincial Metal Objects: A Contribution to Knowledge of Their Form
- MARIJA BUZOV
The Poetess Sappho with the Muses on a Mosaic from Solin
- BRANKA MIGOTTI
The Early Christian Episcopal See of Scardona (Skradin)
- ŽELJKO TOMIČIĆ
Neuere Erforschung der Bijelo Brdo–Kultur in Kroatien

Professional papers

- SNJEŽANA VASILJ
A coin of Oite from Ošanići
- HERMINE GÖRICKÉ–LUKIĆ
Beiträge zur Kenntnis der numismatischen Topographie Baranyus
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
An Analysis of Toponyms at Mediaeval Archaeological Sites in Northern Croatia

Prikazi

- MARIJA BUZOV
165 Dr. ANTE ŠONJE
Putevi i komunikacije u prethistoriji i antici na području Poreštine i njihov odnos prema ostalim prometnim vezama u Istri, Poreč – Pazin 1991, str. 115, s 22 ilustracije
- 166 Diadora, sv. 12, Zadar 1990, stranica 417. zajedno s tablama, crtežima, planovima i kartama
- 170 DR. ANTE ŠONJE (1917–1981)
- 170 Bibliografija Ante Šonje (1953–1981)
- 175 Kratice

Book Reviews Besprechungen und Anzeigen

Abbreviations/Abkürzungen

Horizont kasnoga brončanog doba na lokalitetu "Gradac" u Sarvašu

Horizont der späten Bronzezeit auf der Fundstelle "Gradac" in Sarvaš

Izvorni znanstveni rad
Prapovijesna arheologija
Original scientific paper
Prehistoric archaeology
UDK 903.23 (497.13) "6377": 738
Primljeno/received 23. 06. 1992.

Mr. JASNA ŠIMIĆ
Muzej Slavonije Osijek
Trg Svetog Trojstva 6
HR – 54000 Osijek

Autorica u svom radu obrađuje kasnobrončanodobnu kulturnu grupu Belegiš II, koju na osnovu najnovijih nalaza na lokalitetu "Gradac" u Sarvašu pouzdano stratigrafski definiira i kronološki procjenjuje tipološki razvoj pojedinih oblika keramičkog posuda. U tabelama su pregledno razvrstani tipovi posuda (uz primjenu podjele S. FORENBAHERA), a stratigrafija na Sarvašu omogućila je spoznaju o vremenu početka belegiškog naselja (nakon mlade vinkovačke kulture) koje traje do prodora skupine Vál iz Transdanubije. Ove spoznaje doprinose boljem poznavanju odnosa istočno-slavonske i srijemske kulture s arealom i oblicima kulture polja sa žarama u zapadnim krajevima sjeverne Hrvatske i austrijsko-madarskog Podunavlja.

Mjesto Sarvaš nalazi se na obali danas mrtvog rukavca Drave, desetak kilometara istočno od Osijeka. Smješten je na blago valovitom zemljištu, kakvo se nastavlja i dalje prema istoku i zapadu, gdje se smiruje nadomak Osijeku. Prema jugu je otvorena ravnica.

Lokalitet Gradac na sjeverozapadnoj je periferiji sela. To je prostrani tel, nepravilnog bubrežastog oblika čija se najviša točka nad okolnim terenom uzdiže oko devet metara. Sjeverna mu se strana gotovo okomito ruši u petnaest metara niži riječni rukavac. Istočni dio odrezan je usjekom za cestu, dok su zapadna i jugoistočna padina odrezane već u prapovijesno vrijeme, vjerojatno u latenu. Najpogodniji je prilaz s juga, gdje je i u prapovijesti zacijelo bio pristup.

Za ovo bogato nalazište (tada Vlastelinski brijeg) saznalo se krajem prošloga stoljeća, kada su primjerci vučedolske keramike dospjeli u Zagreb, pa čak i u Beč i Berlin. Ubrzo potom, ovaj je važni lokalitet dospio u stručnu literaturu. Prvo stručno vrednovanje sarvaških nalaza dao je M. HOERNES (HOERNES 1901: 276, fig. 24–46), a potom su o njemu pisali brojni stručnjaci (WOSINSKY 1904: 43; MENGHIN 1925: 340, 764; SCHUCHARDT 1926: 153; CHILDE 1929: 210).

Prvo arheološko iskopavanje poduzeo je na Gracu R. R. SCHMIDT, od 1942. do 1943. godine, o čemu je objavio samo kraći izvještaj (SCHMIDT 1945: 265).¹ U najnovije vrijeme u Sarvašu je istraživao Muzej Slavonije u Osijeku (ŠIMIĆ 1986: 23; ŠIMIĆ 1987a: 64).² Prigodom ovih istraživanja, na raznim mjestima lokaliteta, svaki se puta pojavila ponešto drugačija stratigrafska slika. No svugdje se na horizont ranoga brončanog doba (mlade vinkovačke

kulture) nastavlja kasnobrončanodobni, s nalazima tipa Belegiš II.

Belegiška grupa u Slavoniji proučava se tek posljednjih nekoliko godina (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1984: 63–81; ŠIMIĆ 1987b: 7 i d.; FORENBAHER 1988: 23–39; FORENBAHER 1989: 55–64; FORENBAHER 1991: 47–66). Ranija poimanja koja su nalaze belegiških značajki na ovom području objašnjavala povremenim, kratkotrajnim prodorima iz krajeva istočno od Dunava (TASIĆ 1983: 100–101), odbačena su. U istočnoj Slavoniji na više je lokaliteta potvrđen njezin kontinuitet iz slavonsko–srijemske vatin-ske kulture, tj. autohton razvitak.³ Kasni, vatinsko–belegiški stupanj ove kulture, zapravo je rana belegiška grupa u Slavoniji, koja je trajala pretežito u vremenu Br B2 do Br C1 (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1984: 63–81). Prema tome,

- 1 Na kraju 2. svjetskog rata, 1945. godine, materijal s iskopavanja našao se u vlaku na putu u Njemačku. Pošiljka je zaustavljena u Češkoj i vraćena u Beograd, odakle je otpremljena u Arheološki muzej u Zagrebu. Tamo je materijal podijeljen na muzeje u Osijeku i Zagrebu. Rukopis završene publikacije o Sarvašu i sveukupna dokumentacija, osim bloka sa stratigrafskim skicama iz 1942. godine i ilustrativnog materijala, izgorjeli su pri bombardiranju na završetku rata. Očuvana dokumentacija nalazila se kod V. MILOVIĆA u Heidelbergu, do njegove smrti.
- 2 Iskopavanje 1985. godine trajalo je od 6. do 27. svibnja, a otvorena je površina od 50 m². 1986. godine iskopavanje je imalo zaštitni karakter. Trajalo je od 6. do 12. svibnja, a iskopana je površina od 24 m².
- 3 Belegiš I stupanj nalazimo u Dalju–Livadice, Klisi–Ekonomija, Vinkovcima–Parkiralište banke i Privlaci. Nalazi sa značajkama rane belegiške skupine otkriveni su i u Osijeku (Tvrda), pri iskopavanju 1980. godine.

Sl. 1, 1 Topografska karta uže okolice Sarvaša.
Abb. 1, 1. *Topographie der näheren Umgebung von Sarvaš*

belegiška grupa ovdje započinje svoj razvoj tijekom srednjega brončanog doba, a u vrijeme kada se u medurječju Drave i Save pojavljuje najranija skupina kulture žarnih polja – virovitička skupina (krajem Br C), već je dosegla svoj razvijeniji stupanj. S kulturom žarnih polja istodobna je sve do kraja skupine Zagreb, krajem Ha A2 vremena.

Belegiška grupa nije ostala imuna na snažne utjecaje iz kulturnog kruga Baierdorf–Velatice, što su krajem Br D i početkom Ha A1 snažno zapljusnuli Medurječje, pa je

usvojila neke keramičke oblike. To su ponajviše široke plitke zdjele s uvučenim, glatkim ili narebrenim obodom.

Od ovoga se vremena osjetno povećava broj kovinskih predmeta srednjoevropskog "Urnenfelder" obilježja u čitavoj Karpatskoj kotlini, pa tako i u južnoj Panoniji. I unutar belegiške grupe, na lokalitetima u Slavoniji, poznati su takovi nalazi. To su npr. dvije igle sa savijenom glavicom, igla s glavicom u obliku leće i topuzasta igla iz Sarvaša (VINSKI–GASPARINI 1973: T. 26, 12–13; ŠIMIĆ 1987a: 64, sl. 2), igle s topuzastom glavicom iz Osijeka i Vučedola (ŠIMIĆ 1989: 25; FORENBAIHER 1989: 59, 61, T. 3B, 2).

Belegiška grupa zanimljiva je mješavina autohtonih tradicija i novih utjecaja, koji su djelovali u pojedinim njezinim razvojnim stupnjevima. To se vrlo dobro može pratiti na žarama, pojedinim oblicima zdjela i na malim peharima (amforicama), iako upravo žare tijekom svojega razvoja objedinjuju najviše različitih utjecaja, pa stoga doživljavaju i najviše promjena.⁴

Nedavno se pojavilo zanimljivo razmatranje o žarama Belegiš II. tipa (FORENBAIHER 1988: 23 i d.). Obradivši velik broj žara ovoga tipa u jugoistočnoj Panoniji, autor ih je klasificirao, podijelivši ih u četiri sukcesivne varijante (A–D) i jednu posebnu, banatsku varijantu, koja se javlja istočno od Tise.

Iskopavanje 1942–1943. godine

S ovoga iskopavanja potječe 110 primjeraka belegiške keramike, od čega je do sada objavljena samo jedna žara, koja je svojim neuobičajenim oblikom privukla pažnju (FOLTINY 1968: fig. 416; FORENBAIHER 1988: 25, fig. 1D).

⁴ Naziv žara rabi se za posude koje se u velikom broju nalaze u naseljima belegiške grupe, a na istraživanim nekropolama zaista su nerijetko služile kao žare.

Sl. 1, 2. Pogled na Gradec s istočne strane (snimio M. BULAT).

Abb. 1, 2. *Ostansicht der Fundstelle Gradac (Aufnahme: M. BULAT)*

Među nalazima bilo je moguće odrediti samo četiri glavna keramička oblika:

žare	64	58,19%
zdjele	42	38,18%
šalice	3	2,73%
lonci	1	0,90%

Žare čine ulomci oboda, kaneliranih vratova, koso kaneliranih trbuha, ulomci s rožastim buklima i drškom u paru ili samo dijelovi drški, bukla, ili, pak, tunelaste ručke. Velika većina žara crne je boje i dobro uglačane površine.

Prihvaćajući klasifikaciju S. FORENBAHNERA, zaključujemo da žare iz ove skupine materijala pripadaju varijantama B i C, dakle nešto mlađem stupnju Belegiš II. skupine. Kako su sačuvani uglavnom prilično mali dijelovi posuda, teško je reći kakav je njihov međusoban odnos, a iz raspoloživih pokazatelja vidi se da nešto preko polovine pripada varijanti C, tj. mlađem tipu.

Zanimljivo je da se na jednome ulomku pojavljuju kanelure u obliku girlandi, što bi bila značajka banatskog tipa žare.

Zdjele dolaze u nekoliko oblika:

- Tip 1 – duboke, konične zdjele, u velikoj većini crne, rjeđe smeđe boje, dobro uglačane, s rogolikim buklima na uvučenom obodu; pojedinim primjercima bukla je narebren.
- Tip 2 – zdjele slične prethodnom tipu, najčešće crne i dobro uglačane, s tunelastim ručkama na uvučenom obodu ili neposredno ispod njega.
- Tip 3 – duboke bikonične zdjele, crne, uglavnom vrlo dobro uglačane, s obodom izvijenim na van i vodoravnim uskim žljebovima na ramenu; pojedini primjerci imaju tunelastu ručkicu na pregibu.
- Tip 4A – široke, konične, smeđe ili sivosmeđe zdjele,

nešto slabije uglačane, s kaneliranim uvučenim obodom.

Tip 4B – zdjele slične prethodnom tipu, s glatkim, uvučenim obodom.

Najbrojnije su zdjele tipa 3, kakve se pojavljuju na relativno malo lokaliteta, a u Slavoniji su, osim iz Sarvaša, poznate i iz Osijeka (Retfale) i Privlake (FORENBAHNER 1991: 50, sl. 1. 55, sl. 4,2). Zdjele tipa 1 vrlo su česte u keramičkom inventaru Belegiš II. skupine u Slavoniji i Vojvodini. Vrlo su im slične zdjele s tunelastom sedlastom ručkicom. Jedinome ovakvome primjerku u našem materijalu ručkica je okomito narebrena. To je zacijelo primjena tadašnje mode kaneliranja posuda, na širem području Karpatske kotline, jednako kao i narebreni roščići na dvjema zdjelama prethodnog tipa.

Velik broj zdjela tipa 4 (A i B) pokazuje njihovu omiljenost i prihvaćenost u belegiške populacije, koja je, poput brojnih drugih skupina kasnoga brončanog doba prihvatila ovaj keramički oblik kulture žarnih polja. Podtip A obuhvaća finije posude, dobre fature, dok su oba primjerka podtipa B prilično masivna i neuglačana, pa bismo ih čak mogli uvrstiti u kategoriju grube keramike.

Odnos među pojedinim tipovima zdjela iskazuje se sljedećim iznosima:

Tip 1	12	28,57%
Tip 2	1	2,38%
Tip 3	16	39,03%
Tip 4A	11	26,20%
Tip 4B	2	4,76%

Tri primjerka šalice pripadaju istome tipu dubokih, kalotastih šalice, crne i tamnosive boje, s masivnom ručkom okrugloga presjeka, koja nadvisuje obod i poprečno je narebrena. Jedini sačuvani primjerak ima i nekoliko plitkih paralelnih žljebova, što ispod oboda teku oko šalice.

Sl. 2, 1. Jugozapadni obronak Graća, pogled sa zapada (snimio M. BILAT).

Abb. 2, 1. Südwestlicher Abhang von Gradac, Westansicht (Aufnahme: M. BILAT).

Iskopavanje 1985. godine

Ovim je iskopavanjem istraživan prostor neposredno ispod južnog ruba gornjeg platoa Graca, odnosno podnožje umjetne stepenice kojom je plato izdvojen od okolnog terena. Belegiški se materijal pojavljivao od prvog otkopnog sloja pa sve do dubine od 1,95 m.

Iskopavanje je dalo samo 45 primjeraka Belegiš II. keramike, među kojom su opet najbrojnije žare. Koliko je bilo moguće ustanoviti, pripadaju varijanti C, što znači da im je trbuh koso kaneliran, te da imaju šiljasti bukl i manju sedlastu dršku u paru.

Relativno su brojne i zdjele, a s po jednim primjerkom zastupljene su šalice i lonci. Odnos pojedinih vrsta keramike izgleda ovako:

žare	28	62,90%
zdjele	15	32,66%
šalice	1	2,22%
lonci	1	2,22%

Repertoar zdjela obuhvaća tipove 1, 2 i 4A, a njihov međusobni odnos daje sljedeću sliku:

tip 1	5	33,33%
tip 2	4	26,66%
tip 4A	6	40,01%

Nešto preko polovine ukupnog broja zdjela čini oblik tipičan za Belegiš II. skupinu (tipovi 1 i 2), od kojih jedan primjerak oko rošćića ima plitke žljebove. Ponovo

Sl. 2, 2. Pogled na Gradac s južne strane (snimila J. Šimić).

Abb. 2, 2. Südansicht der Fundstelle Gradac (Aufnahme: J. Šimić).

Sl. 2, 3. Položaj sondi na iskopavanju 1985. godine, pogled s juga (snimila J. Šimić).

Abb. 2, 3. Stellung der Sonden bei der Grabung 1985, Südansicht (Aufnahme: J. Šimić).

se pokazuje brojnost zdjela tipa 4A, preuzetih iz kulture žarnih polja.

Promotivši učestalost pojavljivanja pojedinih tipova zdjela prema dubinama iskopa, primjećujemo da je tip 4A koncentriran na manjoj, a tipovi 1 i 2 na većoj dubini. Što se tiče svekolike keramike, zapažamo općenito veću količinu na dubinama iznad 1 metra. Ovo, za sada, navodimo samo kao činjenicu bez upuštanja u analizu uzroka, s obzirom na prilično malen broj nalaza i na ne baš pouzdanu stratigrafiju ovoga dijela lokaliteta.

Iskopavanje 1986. godine

Iskopavanje je poduzeto na istočnoj padini jugozapadnog dijela sarvaškog "bubrega". Belegiški horizont započeo je već nakon površinskog sloja a nalaza je bilo sve do 2,70 m dubine.

Ovim su iskopavanjem otkriveni i prvi, nažalost vrlo oskudni, ostaci belegiškog naselja. Posrijedi je prilično

brojan materijal, ukupno 1055 primjeraka, od čega se 429 (40,65%) moglo tipološki odrediti, dok se za 626 komada (59,35%) to nije moglo učiniti. Zastupljeni su svi već navedeni oblici i tipovi keramike, a pojavili su se i neki novi.

Većinu ponovo čine žare, zatim dolaze zdjele, lončići, amforice, šalice i ostalo. Ovdje se mogla izdvojiti i prilično brojna grupa grubog posuda, koju čine lonci, uglavnom blagoga S profila, u raznim tonovima smeđe boje. Brojčano predočen, odnos pojedinih vrsta keramike izgleda ovako:

žare	163	37,23%	lonci	102	23,78%
zdjele	131	30,54%	šalice	3	0,71%
lončići	17	3,97%	ostalo	7	1,40%
amforice	6	1,38%			

Kako je na ovom iskopavanju dobivena zadovoljavajuća stratigrafija, može se opaziti da je na pojedinim dubinama veća gustoća nalaza i učestalost različitih vrsta posuda.

Dubine	Zdjele	Žare	Lonci	Lončići	Pehari	Šalice	Ostalo	Neodređeno	UKUPNO
0,20–0,40	11	–	19	5	–	–	–	74	109
0,40–0,60	–	4	1	–	–	–	–	9	14
0,60–0,80	4	9	13	3	–	–	–	–	29
0,80–1,20	13	3	5	–	–	–	–	35	56
1,20–1,40	3	5	2	–	–	–	–	31	41
1,40–1,70	7	16	11	1	1	–	–	49	85
1,70–1,95	31	38	20	3	3	1	3	202	301
1,95–2,20	30	55	17	3	2	1	2	195	305
2,20–2,45	28	21	14	2	–	–	1	31	97
2,45–2,70	4	13	–	–	–	1	–	–	18

uništen objekt, s tek mjestimice očuvanom podnicom. U njegovoj je blizini, na istoj razini (1,90 m), bilo okruglo ognjište popločano ulomcima grublje belegiške keramike. Dijelovi žrvnjeva, utezi i brusni kamenovi upotpunjuju repertoar nalaza naseobinskog značaja.

Kovinski predmeti malobrojni su na belegiškim nalazištima. U Sarvašu je, osim ranije poznatih igala, pronađeno svega par kovinskih izradevina. Pored nekoliko vrlo korodiranih amorfnih grudica bronce, tu je mala brončana igla sa savijenom glavicom, te kolutić od zlatne žice (ŠIMIĆ 1987a: 64, sl. 2).

Igle ovoga tipa uobičajen su nalaz unutar kulture žarnih polja, a u srednjoj Europi pojavljuju se već u vrijeme mlade kulture grobnih humaka (NOVOTNA 1973: 29–38). Slična, ali znatno veća igla, pronađena je već ranije u Sarvašu.⁵

Kolutić, poput ovoga sarvaškog, čest je oblik nakita tijekom čitavoga brončanog doba. Osobit značaj daje mu činjenica da je načinjen od zlatne, a ne brončane žice.

Što se tiče keramike, ovo je iskopavanje dalo zaista

Žare su oblika uobičajenih za Belegiš II. stupanj, a većina pripada varijanti C. Samo su dva primjerka s okomitim kanelurama na trbuhu (B varijanta). Daleko je najviše crnih, sjajno uglačanih žara, od kojih dvije imaju grafitnu prevlaku, što im daje srebrnasti sjaj. Po jedan crni i smeđi primjerak na vratu imaju girlandoidne kanelure.

Zdjele se pojavljuju u velikom broju tipova. Osim već pobrojanih imamo i nove, tako da se sada tip 2 dijeli u dva podtipa:

Tip 2A. vrlo slične tipu 1, s tunelastom ručicom na uvučenom obodu.

Tip 2B. kao prethodne, sa sedlastom drškicom na obodu ili pod njim.

Novi tipovi su:

Tip 5. bikonične, crne ili sive boje, zaravnjenoga oboda.

Tip 6A. grube, kalotaste zdjele, smeđe boje, sa zaravnjenim obodom.

Tip 6B. kalotaste zdjele, zaravnjenoga oboda, fine fature.

Zastupljenost i međusoban odnos pojedinih tipova, te učestalost prema različitim dubinama, vidljivi su iz sljedeće tabele:

5 Igle se, neobjavljena, čuva u Muzeju Slavonije u Osijeku.

Dubine	Tip 1	2A	2B	1/2	3	4A	4B	5	6A	6B	Ostalo	UKUPNO
0,20–0,40	2	–	–	–	–	–	8	–	–	–	1	11
0,40–0,60	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	0
0,60–0,80	–	–	–	1	–	–	2	–	–	–	1	4
0,80–1,20	2	–	1	5	3	–	2	–	1	–	–	14
1,20–1,40	–	–	–	–	–	–	2	–	1	–	–	3
1,40–1,70	2	1	–	3	–	–	–	–	–	–	1	7
1,70–1,95	7	4	–	5	4	7	1	1	–	2	–	31
1,95–2,20	4	3	1	5	4	10	–	1	–	2	–	30
2,20–2,45	7	2	–	6	6	3	–	1	–	2	1	28
2,45–2,70	–	–	–	3	1	–	–	–	–	–	–	4
UKUPNO	24	10	2	28	18	20	15	3	2	6	4	132
%	18,3	7,6	1,5	21,3	12,9	15,2	11,4	2,3	2,2	4,6	3,1	

Na prvi pogled primjećuje se brojčana nadmoć zdjela uvučenog oboda sa svojim dvama podtipovima.⁶ Ukupan broj ovih zdjela (64) čini gotovo polovinu (48,85%) sveukupne količine zdjela, pa možemo reći, pogotovo uzevši u obzir stanje i na drugim lokalitetima da su ovakve zdjele jedan od najomiljenijih oblika u belegiškom stanovništvu.

Također su brojne zdjele s obilježjima kulture žarnih polja, koje sve od Ha A1 vremena na ovom prostoru traju i kroz čitavo starije željezno doba, u okviru skupine Dalj.

Brojne i, čini se, karakteristične za Belegiš II. stupanj u Slavoniji i Vojvodini (MEDOVIĆ 1988–89: T. 6,6–8), jesu zdjele tipa 3. U Slavoniji ih, za sada, nalazimo u Osijeku, Sarvašu i Privlaci (FORENBAIHER 1991: 55, 60, sl. 4,2).

Novi je oblik tip 5, koji pomalo podsjeća na bikonične zdjele starijeg stupnja Velatice grupe Ha A1 perioda (RICHOVSKY 1968: T. 17, grob 64), samo što je našim primjercima gornji dio niži od donjega.

Tipovi 6A i 6B gotovo su identični, a najviše ih razlikuje kakvoća izrade. Ovo su ujedno i jedine zaista grube zdjele među belegiškim nalazima 1966. godine.

U skupini "ostalo" nalaze se četiri zdjele različitih oblika, među kojima je najzanimljivija omanja bikonična zdjela smeđe boje i vrlo dobre fakture, s visokim gornjim dijelom, prema van izvijenim obodom i jedva naznačenom sedlastom grbicom na pregibu.

Ova zdjela ne pripada horizontu crno glačane keramike Ha A perioda, a razlikuje se i od zdjela tipičnih za kulturu žarnih polja u sjevernoj Hrvatskoj općenito. Svojim visokim gornjim dijelom i oštrom profilacijom, a i bojom i fakturom, podsjeća na zdjelu – poklopac iz žarnoga groba u Dalju – Studenac (ŠIMIĆ 1988: 17, crtež na str. 61). Razlikuje ih samo minijatura grbica i nešto izraženije profiliran obod sarvaškog primjerka.

Grob iz Dalja je zbog igle s glavicom u obliku leće datiran u vrijeme kasne Br D i Ha A1. Oblici žare i zdjele pokazuju neke značajke kulture grobnih humaka srednjega

Podunavlja. Zdjela iz Sarvaša ima sličnosti i sa zdjelama iz Blučine u južnoj Moravskoj, koje čine dio ranog velatičkog horizonta Br D stupnja, sa snažnim reminiscencijama na srednjodunavsku kulturu grobnih humaka (RICHOVSKY 1961: T. 23., 1, 2, 4, 7; T. 24,4).

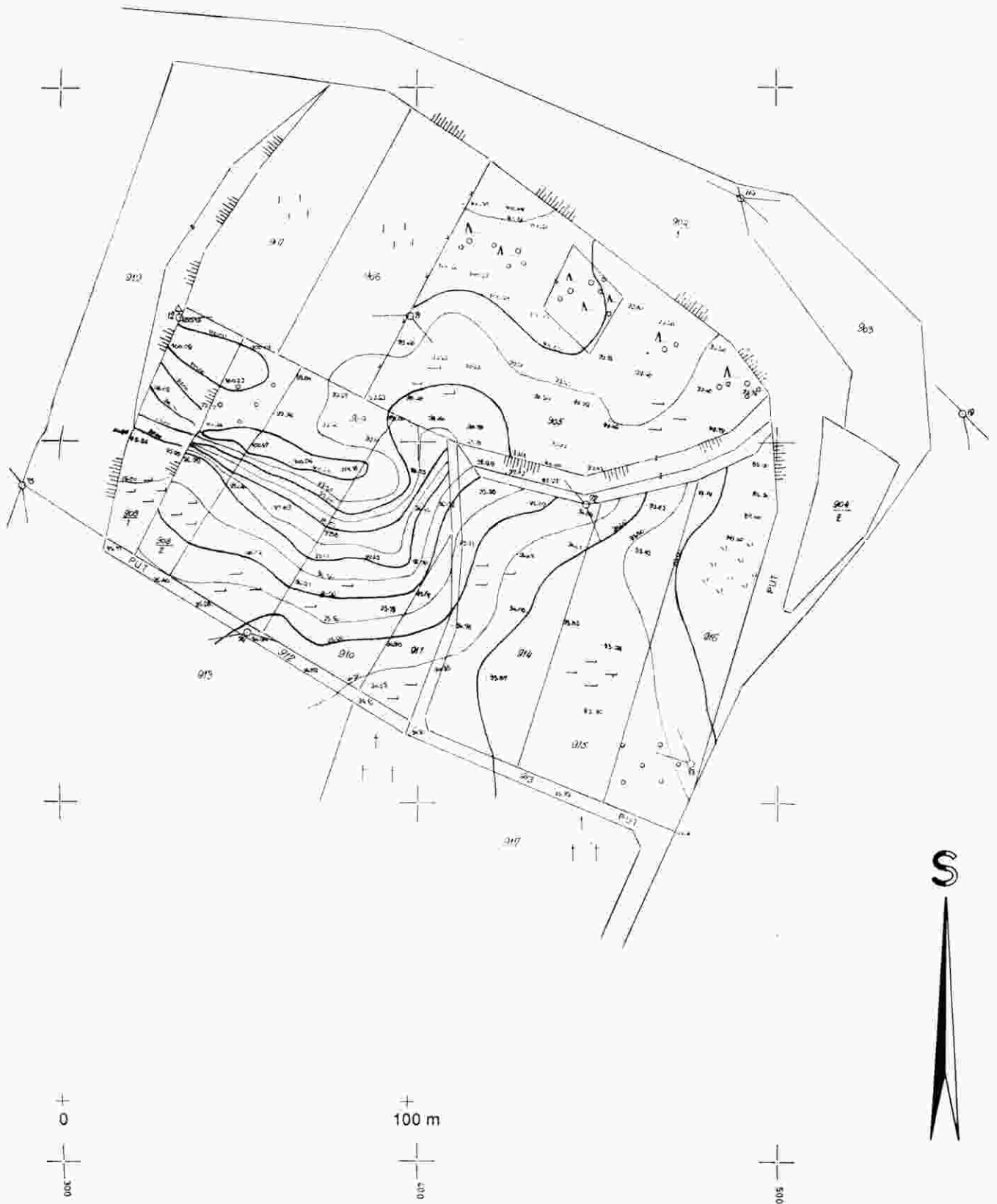
Zdjele slične profilacije nalazimo, zatim u Ptuju – Rabelčja vas. Iako je čitav lokalitet smješten u vrijeme Br B2 – Br C/D, pojedini predmeti nedvojbeno pripadaju nešto mlađem vremenu, odnosno stupnju BrD (STRMČNIK–GULIĆ 1989: 147–161, T. 6; T. 7). I ovaj je materijal povezan sa srednjoeuropskom kulturom grobnih humaka i ranovelatičkim horizontom Blučina–Cezavy u južnoj Moravskoj, a onaj mlađi i sa Čaka horizontom u jugozapadnoj Slovačkoj (POULIK 1963: 308–326). Prema svemu sudeći, ulomak zdjele iz Sarvaša pripada nešto ranijem vremenu nego ostali kasnobronzanodobni materijal. Ova forma vuče porijeklo iz kulture grobnih humaka, koju je već preradila Baierdorf–Velatice kultura, prije no što je svoje utjecaje predala mladoj belegiškoj grupi.

Mali *pehari* (amforice) s dvjema ručkama pojavili su se tek pri posljednjem iskopavanju. Samo su dva sačuvana toliko da bi im se u glavnim crtama, mogao rekonstruirati oblik. Oba su vrlo slična, crno ugačana i ukrašena na isti način – paralelnim urezanim crtama u gornjem dijelu recipijenta i kosim urezima na pregibu. Većem je primjerku vidljiv rombičan otvor i mala nadolje okrenuta grbica. Veći pehar ima trakastu ručku s grbicom na koljenu i životinjskom protomom na vrhu. Ovo je, izgleda, jedinstven primjer tako oblikovane ručke na peharima Belegiš grupe. Mali pehar ima ručku okrugloga presjeka s roščićem na vrhu, što je uobičajeno već i u vatinskoj kulturi.

Pehari su, kao što je poznato, u belegišku grupu dospjeli neposredno iz vatinske, i očita su srednjobronzanodobna tradicija. U Belegiš II. stupnju dobivaju svoj konačan oblik, te u Ha A2 periodu završavaju razvoj. Postaju niski i široki, a ukras im je reduciran. Slični primjerci potječu iz Osijeka,⁷ Vinkovaca i s Vučedola (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1984: 68, sl. 6,34; FORENBAIHER 1989: 60, 61, T. 4, 2; T. 3B,

⁶ Oznaka 1/2 znači da je sačuvan ulomak zdjele bez karakterističnog detalja (bukl, ručica ili drška), pa se stoga nije mogla utvrditi pripadnost tipu 1 ili 2.

⁷ Pehar iz Osijeka pronađen je u Tvrdi, kao slučajan nalaz. Neobjavljen je, a čuva se u Muzeju Slavonije u Osijeku.

Sl. 3. Situacijski plan lokaliteta Gradac u Sarvašu.

Abb. 3. Lageplan der Fundstelle Gradac in Sarvaš.

8), kao i s nekih nalazišta u Vojvodini (MEDOVIĆ 1988–89: T. 6,3; KARMANSKI 1975: T. 15,2).

Dvije šalice pripadaju već spomenutome tipu, dok je treći ulomak blago bikoničan i lošije je kakvoće. Ovakve se šalice pojavljuju na Vučedolu i u Privlaci, a i na vojvodanskim lokalitetima (TASIĆ 1962: T. 6, 5, 6, 8, 9).

U grupi lončići pobrojane su posude različite veličine, koje bismo prema obliku mogli svesti pod taj zajednički nazivnik. Pretežno su blagoga S profila i smeđe boje. Samo je jedan primjerak kalotast, a na jednome se kao ukras pojavljuje otisak prsta.

Skupinu ostalo čine ulomci keramike koji ne pripadaju nijednoj navedenoj kategoriji, a oblik im se ne može pouzdano rekonstruirati. Ovoj skupini pripada i jedna minijaturna, grubo izrađena posudica, izraženoga vrata i trbuha, vjerojatno dječja igračka.

U kategoriji grube keramike identificirana su 102 primjerka lonaca. Većinom su S profila, a samo su četiri jajolika. Na nekim su primjercima sačuvane masivne ručke, okrugloga ili ovalnog presjeka, a na nekima su drške. Nešto manje od četvrtine ukrašeno je otiscima prsta, ponekad na plastičnom rebru, a jedan je primjerak ukrašen urezanim crtama.

Rekapitulacija

S triju ovdje analiziranih iskopavanja u Sarvašu, potječu 584 primjerka mlade belegiške keramike, koju je bilo moguće tipološki raspoznati.

Predmeti	1942/43.	1985.	1986.	UKUPNO	%
žare	64	28	164	256	43,65
zdjele	42	15	131	188	32,30
pehari	–	–	6	6	1,03
lončići	–	–	17	17	2,92
šalice	3	1	3	7	1,20
lonci	1	1	102	104	17,87
ostalo	–	–	7	7	1,20
UKUPNO	110	45	430	585	

Gotovo polovina ukupnog broja keramike su žare sa svojim tipovima A, B, C (i D). Koliko se moglo ustanoviti, velika većina je C varijante. Nekoliko je primjeraka tipa B, a tip A zastupljen je sa svega par ulomaka. Samo jednom, na sreću čitavom žarom, zastupljen je najmlađi tip D. Dvije trećine žara crne je boje, najčešće sjajno uglačane površine. Dva primjerka tipa C imaju grafitnu prevlaku, što je vrlo rijetka pojava kod ove vrste keramike, pa i u kasnom brončanom dobu općenito. Prevaga tipa C među žarama pretpostavlja i jedan mlađi horizont Belegiš II. stupnja, odnosno, stavlja trajanje belegiškog naselja uglavnom tijekom Ha A1 i Ha A2 stupnja.

Zanimljivo je da se pojavljuju i ulomci s kanelurama u obliku girlandi, što je značajka banatskoga tipa žara, koji do sada nije bio poznat zapadno od Tise.

Zdjele	1942/43.	1985.	1986	UKUPNO	%
tip 1	12	5	24	41	21,00
tip 2A	1	–	10	11	5,85
tip 2B	–	–	2	2	1,07
tip 3	16	6	17	39	20,74
tip 1/2	–	4	28	32	17,02
tip 4A	11	–	15	26	13,83
tip 4B	2	–	20	22	11,70
tip 5	–	–	3	3	1,60
tip 6A	–	–	2	2	1,07
tip 6B	–	–	6	6	3,19
ostalo	–	–	4	4	2,13

Među sveukupnim brojem zdjela veliku većinu čini tip 1, tj. zdjela uvučena oboda, s rožastim buklama, crne boje i fine fature. Moramo uzeti u obzir i to, da je među zdjelama s oznakom 1/2 također dio zdjela tipa 1. No i bez obzira na to, proizlazi da je ovaj oblik zdjele dominantan u materijalu Belegiš II. u Sarvašu, a prema stanju na drugim lokalitetima, možemo ustvrditi i općenito.

Samo nešto manje brojna je tip 3, a zatim tip 4A i B, koji nisu belegiški oblik već preuzet iz kulture žarnih polja. Ostali su tipovi zastupljeni svega s nekoliko primjeraka, a kako ni na ostalim belegiškim lokalitetima nisu brojni, ne držimo ih osobito karakterističnima za ovu grupu.

Kako zdjele čine gotovo trećinu ukupnog broja posuda sa svih iskopavanja u Sarvašu, a slično je i na drugim nalazištima, proizlazi zaključak, da su zdjele bile iznimno važna i često rabljena keramička vrsta u belegiškog stanovništva.

Na kraju, možemo ukratko zaključiti. Krajem brončanog doba na Gracu u Sarvašu postojalo je naselje razvijene belegiške grupe. Pronađeni ostaci naseobinskih objekata, nažalost, ne mogu nam pružiti nikakvih podataka o svom izgledu i veličini. Također još uvijek nije moguće odrediti točan položaj ni svu površinu koju je naselje obuhvaćalo. Ipak, debljina kulturnog sloja pokazuje da posrijedi nije bilo kratkotrajno i provizorno naselje, što je možda bio slučaj na nekim drugim lokalitetima. Živjelo je od kasnog Br D stupnja do u Ha A2. Na temelju tipova žara, među kojima brojem daleko prevladavaju one tipa C, dakle mladi tip, a i s obzirom na pojavu već degeneriranog oblika (varijanta D), zaključujemo da je najintenzivniji život naselja bio tijekom Ha A vremena.

Ne možemo, za sada, reći je li se belegiško stanovništvo ovdje naselilo tek u ovako kasnom razvojnom stupnju svoje kulture, ili, možda, u blizini postoji i starije naselje. Do sada još nisu poznati nalazi koji bi posvjedočili i raniji belegiški horizont na Gracu. Kako ovaj lokalitet ima izrazitu horizontalnu stratigrafiju, možda ipak možemo računati i na tu mogućnost jer je s obzirom na veliku površinu koju obuhvaća lokalitet zapravo vrlo malo istražen.

Keramika je tipična za II. stupanj belegiške grupe, i tipološki je vrlo ujednačena. Srodna je onoj s vojvodanskih nalazišta, a nekoliko primjeraka čak ima elemenata banatske varijante, s kaneliranim girlandama.

Pojavu keramike s obilježjima kulture žarnih polja u-

nutar belegiškog naselja za sada još ne možemo objasniti na zadovoljavajući način. Možda je riječ jednostavno o importu, odnosno predmetima nabavljenim od stanovništva kulture žarnih polja, koje je, živjevši u susjedstvu belegiške grupe, jamačno s njom održavalo trgovačke veze. To je, najvjerojatnije, slučaj s kovinskim predmetima "Urnenfelder" značajki, pronadenima u naselju. Druga je mogućnost, da je posrijedi ipak nešto starija keramika, da je negdje na Gracu ipak postojalo naselje starije grupe Zagreb, pogotovu imamo li u vidu grobni nalaz iz Nemetina, koji je nedaleko od Sarvaša.

Na svim do sada istraživanim položajima Graca, belegiško je naselje podignuto iznad naselja ranoga bronzanog doba (mlade vinkovačke kulture), a svugdje se iznad belegiškog horizonta pojavljuju nalazi daljske skupine. Ova činjenica u skladu je s važećom postavkom prema kojoj je život belegiške grupe prekinut krajem Ha A2 stupnja, prodorom skupine Vál iz Transdanubije, pod čijim je neposrednim utjecajem u istočnoj Slavoniji oblikovana daljska skupina. Tada, najvjerojatnije, prestaje život belegiškog naselja.

LITERATURA

- CHILDE, G., 1929, *The Danube in Prehistory*, Oxford.
- FOLTINY, S., 1968, Zum Problem der sogenannten "Pseudo-protovillanovaurmen", *OPPCA* 2: 333–356.
- FORENBAHER, S., 1988, On "pseudoprotovillanova" Urns in Yugoslav Danube Area, *Opusc. Archaeol.* 13: 23–41.
- FORENBAHER, S., 1989, Vučedol-Streimov vinograd: horizont kasnog bronzanog doba, *Opusc. Archaeol.* 14: 55–66.
- FORENBAHER, S., 1991, Nalazišta grupe "Belegiš II" u istočnoj Slavoniji, *Opusc. Archaeol.* 15: 47–69.
- HOERNES, M., 1901, Funde verschiedener Altersstufen aus dem westlichen Syrien, *MPK* 1, 5, Wien.
- KARMANSKI, S., 1975, Bronzanodobni i halštatski lokaliteti jugozapadne Bačke, I. dio, *Bilten Odžaci* 2.
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1984, Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, *Izdanja HAD* 9: 63–88.
- MEDOVIC, P., 1988–89, Kancelovana keramika prelaznog perioda u Vojvodini, *RVM* 31: 45–59.
- MENGHIN, O. i HOERNES, M., 1925, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa*, Wien.
- NOVOTNA, M., 1973, Die Bronzenadeln in der Slowakei, *Actes* III: 29–38.
- POULIK, J., 1963, K problematice Čakanskej kultúry v Karpatskej kotlini, *SA* 11 (–2): 269–338.
- RICHOVSKY, J., 1961, Počátky veltické kultury na Morave, *SA* 9 (1–2): 107–152.
- RICHOVSKY, J., 1968, Das Urnengräberfeld in Obleskovic, *FantArchPra* 12.
- STRMČNIK-GULIĆ, M., 1989, Bronzastodobni naseljeni kompleks u Rabeljeji vasi na Ptuju, *AVes* 39–40: 147–170.
- ŠIMIĆ, J., 1986, Pokusno istraživanje na lokalitetu Gradac u Sarvašu, *Obavijesti HAD* 1: 23.
- ŠIMIĆ, J., 1987a, Sarvaš–Gradac, prapovijesno višeslojno nalazište, *ArkPregl* 27 (1986): 64–65.
- ŠIMIĆ, J., 1987b, Dalj–Livadiće, bronzanodobno naselje, istraživanje 1979. godine, *Osj Zbor* XVIII–XIX: 7–35.
- ŠIMIĆ, J., 1988, Dalj–Studenac, nalaz paljevinskog groba, *Obavijesti HAD* 1: 17–18.
- ŠIMIĆ, J., 1989, Novo višeslojno nalazište u Osijeku, *Obavijesti HAD* 2: 25.
- SCHMIDT, R. R., 1945, *Die Burg Vučedol*, Zagreb.

SCHUCHARDT, C., 1926, *Alteuropa*, 2te Auflage, Berlin–Leipzig.

- TASIĆ, N., 1962, Naselje polja sa urnama u istočnom delu Srema, *RVM* 11: 127–143.
- TASIĆ, N., 1983, Jugoslovensko Podunavlje od indoevropske seobe do prodora Skita, Novi Sad–Beograd.
- VINSKI-GASPARINI, K., 1973, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar.
- WOSINSKY, M., 1904, *Die inkrustierte Keramik der Stein- und Bronzezeit*, Berlin.

Zusammenfassung

HORIZONT DER SPÄTEN BRONZEZEIT AUF DER FUNDSTELLE GRADAC IN SARVAŠ

Der Ort Sarvaš liegt am Ufer eines toten Drauarms, etwa zehn Kilometer östlich von Osijek, auf sanft welligem Gelände. Gradac ist eine mehrschichtige Fundstelle vom Typ Tell, die sich etwa neun Meter über dem Gelände erhebt. Auch heute noch ist auf ihrem West- und Südostabhang das Befestigungswerk sichtbar, das wahrscheinlich in der La-Tène-Zeit ausgebaut wurde.

Obwohl man von dieser Fundstelle schon im 19. Jh gewusst hatte, wurde die erste sachgemäße archäologische Erkundung erst in den Jahren 1942–43 unternommen (SCHMIDT 1945: 265). Durch das Zusammentreffen von Umständen erlitt zu Ende des 2. Weltkrieges fast die gesamte Dokumentation samt Illustrationen sowie die Handschrift der vollendeten Publikation Schaden, während das Fundmaterial gut aufbewahrt im Archäologischen Museum in Zagreb und im Museum Slavoniens in Osijek blieb.

Das Museum in Osijek hat zweimal kleinere Forschungen auf der Fundstelle Gradac vorgenommen (ŠIMIĆ 1986: 23; ŠIMIĆ 1987a: 64). Bei allen drei Ausgrabungen hat sich herausgestellt, dass an den Horizont der frühen Bronzezeit (jüngere Vinkovci – Kultur) sich der Horizont der späten Bronzezeit mit Funden vom Typ Belegiš II anschließt.

Die Erforschung der Belegiš-Gruppe in Slavonien in den letzten Jahren hat ihre autochthone Herkunft aus der slavonisch-sirmischen Wartin – Kultur nachgewiesen (MAJNARIĆ – PANĐIĆ 1984: 63–81; ŠIMIĆ 1987b: 7 u.w.; FORENBAHER 1988: 23–39; FORENBAHER 1989: 55–64; FORENBAHER 1991: 47–66) und ihre westlichen und südlichen Verbreitungsgrenzen in Kroatien genauer bestimmt. In Slavonien existiert die Belegiš-Gruppe gleichzeitig mit der Urnenfelderkultur der Periode vom Ende Br C bis zum Ende Ha A2 (Abschluss der Zagreber Gruppe).

Vom Anfang der Ha A-Zeit an treten innerhalb der Belegiš-Gruppe Elemente der Urnenfelderkultur auf, und zwar sowohl in der Keramik (Turbanrandschüsseln) als auch bei Metallgegenständen wie z. B. Nadeln mit gebogenem Kopf, mit Linsen – oder Keilkopf aus Sarvaš (VINSKI – GASPARINI, 1973: Taf. 26, 12–13; ŠIMIĆ 1987a: 64, Abb. 2), Keilkopfnadeln aus Osijek und Vučedol (ŠIMIĆ 1989: 25, FORENBAHER 1989: 59, 61, Taf. 3B, 2).

Bisherige Ausgrabungen wurden in unterschiedlichen Abschnitten von Gradac vorgenommen und der Belegiš-Horizont wies immer eine Schichtdicke von mehr als einem Meter auf. Gefundene kärgliche Reste der Wohnsiedlung (Wohn- und Feuerstätte) können leider keine Angaben über ihre ehemalige Beschaffenheit und Grösse vermitteln. Es ist auch nicht möglich, ihre genaue Lage sowie die gesamte Siedlungsfläche zu bestimmen.

Von allen Grabungen stammen 584 Exemplare der Belegiš-Keramik, die typologisch bestimmt werden konnten.

Die Hälfte des gesamten Keramikbestandes (43,65%) entfällt auf Urnen bzw. deren Varianten A, B, C (und D) (FORENBAHER 1988: 23 u. w.). Die meisten gehören der Variante C an, dem jüngeren Typus also, der durch Bauchkanneluren, Paare von spitzen Buckeln und Henkeln sowie durch blank polierte schwarze Oberfläche gekennzeichnet ist. Einige wiesen einen Graphitüberzug auf. Andere Typen sind mit einer geringen Anzahl von Exemplaren vertreten, während der Typ D nur durch eine, vollständige Urne vertreten ist (FOLTINY 1968: Abb. 416; FORENBAHER 1988: 22, Abb. 1D).

Überwiegend jüngere Urnenformen setzen einen jüngeren Horizont der Belegiš-Gruppe in Sarvaš voraus und dadurch wird die Siedlung grösstenteils der Stufe Ha A zugeordnet.

Fast ein Drittel des gesamten Keramikbestandes (32,30%) machen die Schüsseln aus, die mehrere unterschiedliche Formen aufweisen:

- Typ 1 tiefe, konische Schüsseln, schwarz, gut poliert, mit gehörnten Buckeln am eingezogenen Rand.
- Typ 2A Schüsseln, dem vorherigen Typus ähnlich, schwarz und gut poliert, mit durchlochten Griffen am eingezogenen Rand.
- Typ 2B den vorher genannten Typen sehr ähnlich, mit sattelförmigen Griffen am eingezogenen Rand.
- Typ 3 tiefe, bikonische Schüsseln, schwarz, zumeist gut poliert, mit ausladendem Rand und waagrechten Riefen auf der Schulter; einige Exemplare haben einen kleinen durchlochten Griff am Umbruch.
- Typ 4A breite, konische, meistens braune Schüsseln, (einige gut poliert), mit eingezogenem, kanneliertem Rand.
- Typ 4B ähnliche Schüsseln, mit glattem, eingezogenem Saum
- Typ 5 bikonische Schüsseln, schwarz oder grau, mit abgeflachtem Rand
- Typ 6A grobgeschlammte, kalottenförmige Schüsseln, braun, mit abgeflachtem Saum
- Typ 6B kalottenförmige, feingeschlammte Schüsseln, mit abgeflachtem Rand.

Am zahlreichsten ist der Typ 1 vertreten, der im Vergleich mit dem Bestand anderer Belegiš-Fundstellen zweifellos die häufigste Schüsselform der Gruppe Belegiš II darstellt. Es folgt der Typ 3; interessanterweise kommen auch zahlreiche, aus der Urnenfelderkultur übernommene Schüsseln (Typ 4A und 4B) vor, was ihre Beliebtheit bei der Bevölkerung von Belegiš nachweist. Andere Schüsseltypen sind mit je einigen Exemplaren vertreten und sind für diese Gruppe von keiner allzugrossen Bedeutung.

Kleine Amphoren mit zwei kleinen Henkeln sind durch sechs fragmentarisch erhaltene Exemplare vertreten, von denen eine oben am Henkel mit einer Tierprotome geschmückt ist.

Von sieben Schalen sind sechs kalottenförmig und tief, mit massivem quengeripptem Henkel runden Querschnitts, der über dem Rand herausragt. Unterhalb des Randes sind einige flache, waagrechte, parallellaufende Reifen. Das siebte Exemplar ist bikonisch und von schlechter Qualität. Solche Schalen kommen auch in Vučedol und in Privlaka (FORENBAHER 1989: Taf. 3,3; Taf. 9,2; FORENBAHER 1991: Abb. 4,1; Abb. 4,3), aber auch auf den Fundstellen in Vojvodina, vor.

Die grobgeschlammte Keramik besteht zumeist, ausser zwei Schüsseln, aus Töpfen, vorwiegend mit einem S- oder einem ovalen Querschnitt, mit grossen massiven Henkeln oder Griffen, oft mit Fingerabdrücken verziert.

Die Dicke der Kulturschicht von Belegiš weist darauf hin, dass es sich hier um keine vorübergehende Besiedlung handelte, was vielleicht auf anderen Fundstellen der Fall war. Die Si-

edlung existierte vom Ende der Br D-Stufe bis zum Ende der Ha A2 Zeit.

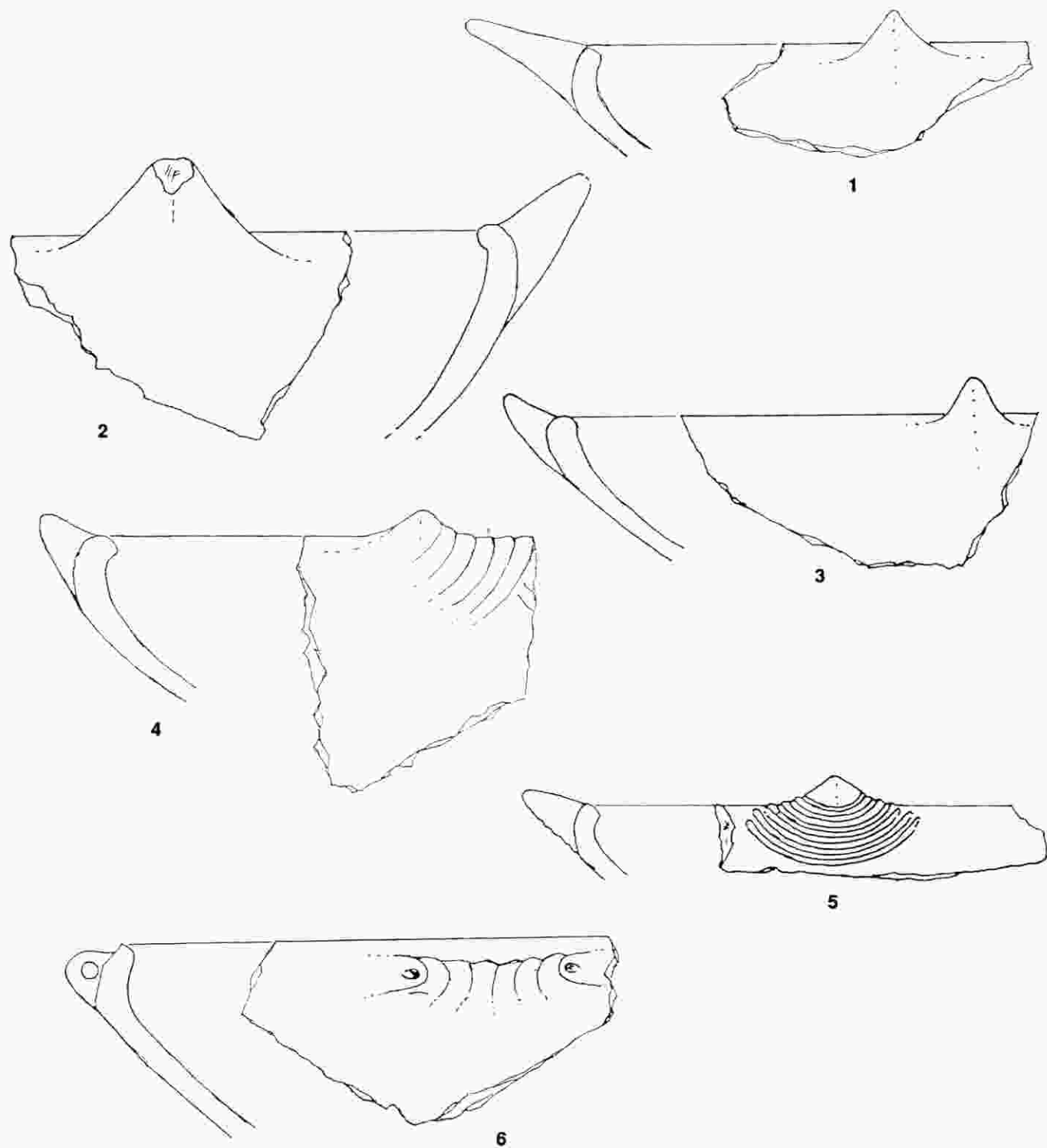
Die Keramik ist für die 2. Stufe der Belegiš-Gruppe typisch und mit jener von den Fundstellen in Vojvodina verwandt (TAŠIĆ 1962: Taf. 6, 5, 6, 8, 9; KARMANSKI, 1975: Taf. 15,2; MEDOVIĆ, 1988–89: Taf. 6,3). Einige Urnen weisen sogar Elemente der Banat-Variante mit kannelierten Girlanden auf, die bisher westlich der Theiss unbekannt waren.

Das Vorkommen der Keramik mit den Merkmalen der Urnenfelderkultur in der Belegiš-Siedlung (z. B. bikonische Schüssel mit ausladendem Rand und kleinem, sattelartigem Buckel am Umbruch) kann, abgesehen von den erwähnten Schüsseln, nicht zufriedenstellend erklärt werden. Es handelt sich entweder um Importe, wie der Fall mit den Metallgegenständen ist, oder um das Vorhandensein einer Siedlung der älteren Zagreber Gruppe irgendwo in der Nähe oder auf der Fundstelle Gradac selbst, deren Bevölkerung als Endergebnis von der Belegiš-Bevölkerung verdrängt wurde.

Wir wissen auch nicht, ob die Belegiš-Gruppe hier erst in dieser späten Phase ihrer Entwicklung aufgetreten war, oder ob in der Nähe doch eine ältere Siedlung vorhanden war, was in Anbetracht der grossen Fundstellenfläche und der ausgesprochenen Horizontalstratigraphie nicht unmöglich war.

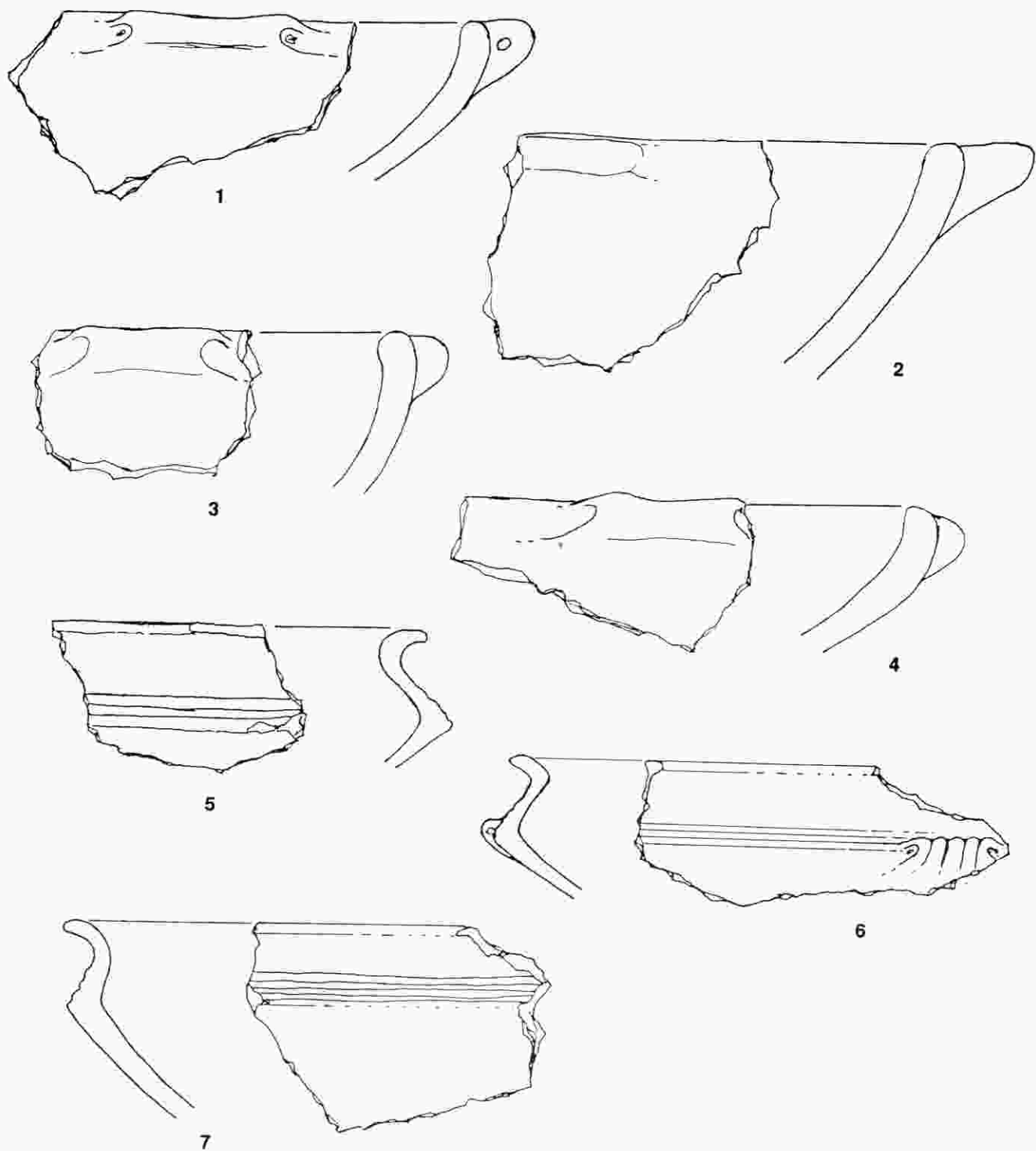
In allen untersuchten Abschnitten der Fundstelle wurde die Belegiš-Gruppe durch die Gruppe von Dalj abgelöst, die dann zumeist auf demselben Gebiet bis zum Ende der späten Bronzezeit und durch die ganze ältere Eisenzeit hindurch weiterlebte.

Übersetzung
Branka OHNJEC

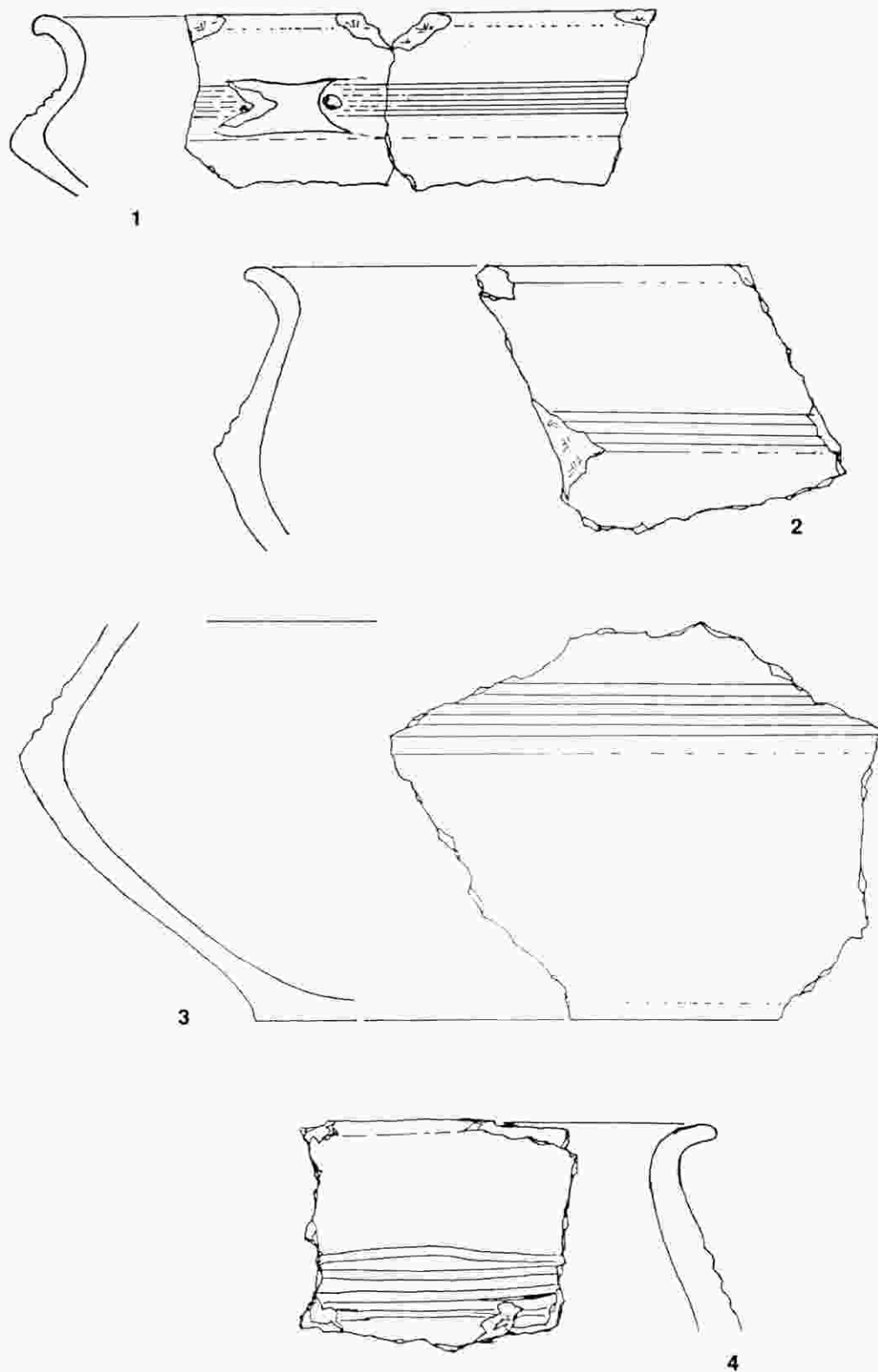
T. 1. Belegiške zdjele tipa 1 (1–5) i tipa 2A s narebrenom tunelastom ručkicom (6). Mjerilo: 1, 3, 4, 6 : 1; 2, a 2, 5 : 1:1. Crtež: J. Šimić.

Taf. 1. Belegiš-Schüsseln, Typ 1 (1–5) und Belegiš-Schüssel, Typ 2A, mit geripptem, durchgeschlagenem Griff (6). Masstab: 1, 3, 4, 6: 1:2 und 2, 5: 1:1. Zeichnung: J. Šimić.

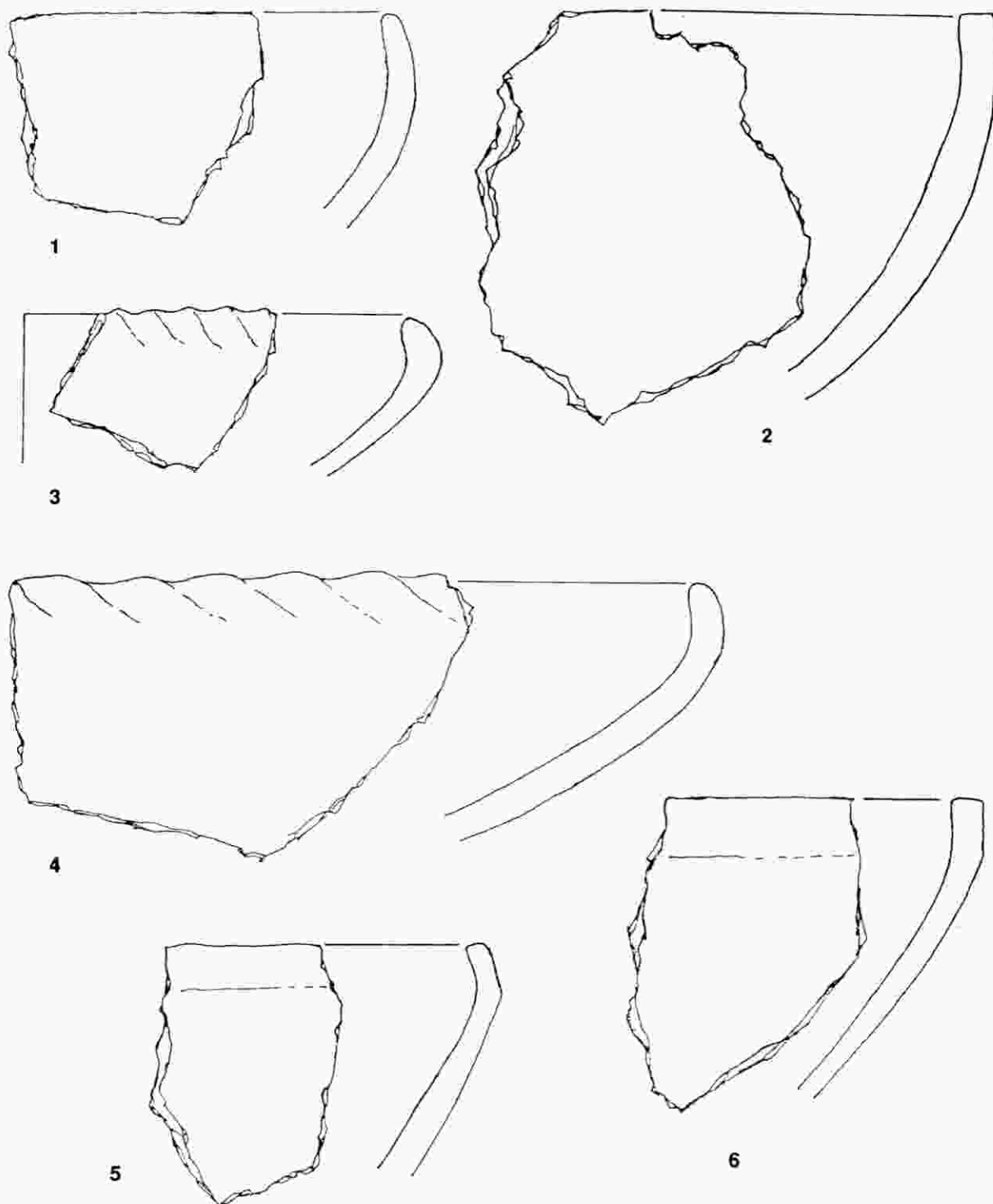
T. 2. Belegiška zdjela tipa 2A (1), zdjele Belegiš II grupe, tip 2B (2–4) i zdjele Belegiš II grupe, tip 3 (5–7). Mjerilo: 1–7 1:2. Crtež: J. ŠIMIĆ.

Taf. 2. Belegiš-Schüssel, Typ 2A (1), Schüsseln, Gruppe Belegiš II, Typ 2B (2–4) und Schüsseln, Gruppe Belegiš II, Typ 3 (5–7). Masstab: 1–7 : 1:2. Zeichnung: J. ŠIMIĆ.

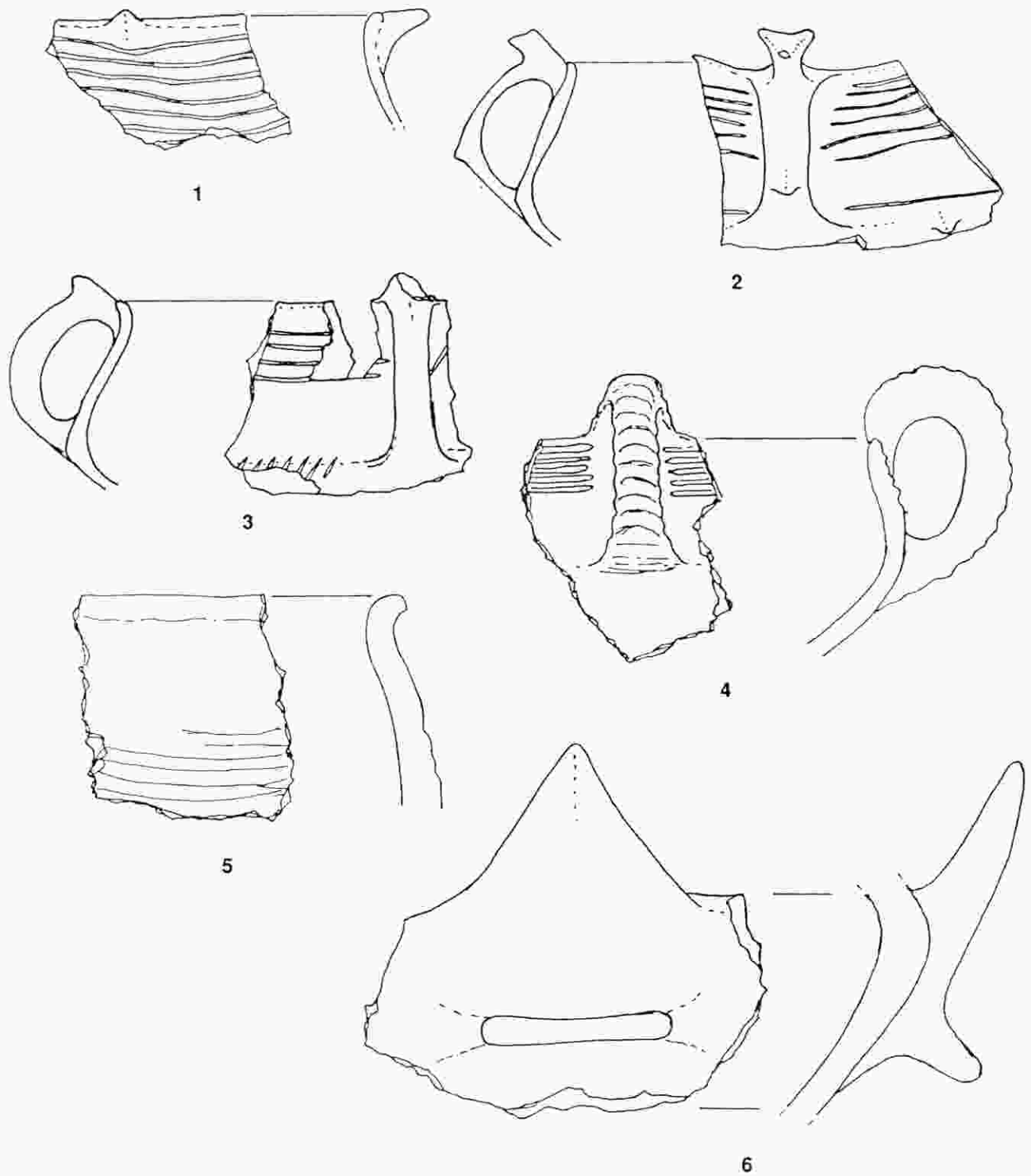
T. 3. Zdjele Belegiš II grupe, tip 3 (1–4). Mjerilo 1–4 : 1:2. Crtež: J. ŠIMIĆ.

Taf. 3. Schüsseln, Gruppe Belegiš II, Typ 3 (1–4). Masstab: 1–4 : 1:2. Zeichnung: J. ŠIMIĆ.

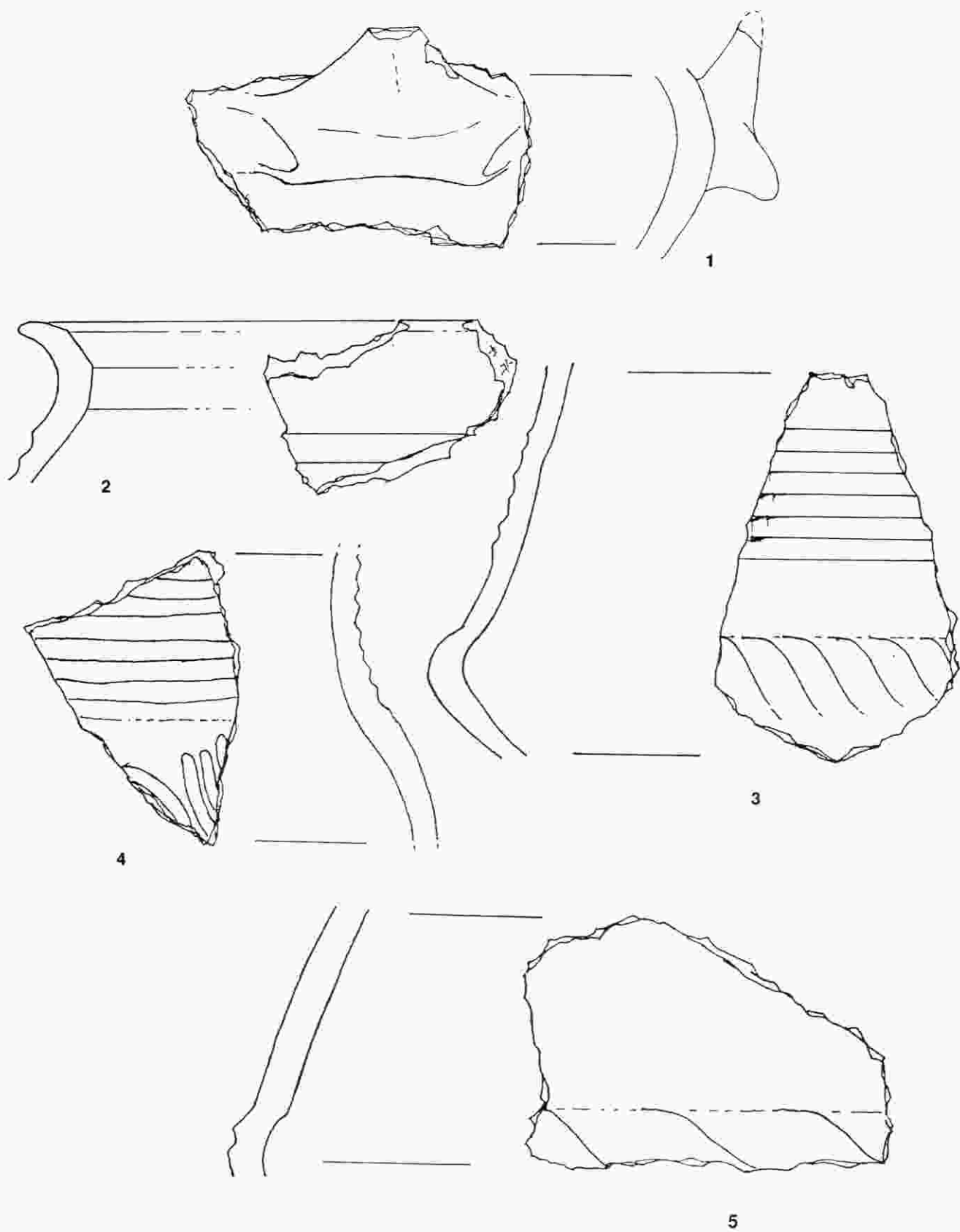
T. 4. Kasnobelegiške zdjele, tip 4B preuzete iz kulture žarnih polja (1–2), zdjele preuzete iz kulture žarnih polja, tip 4A (3–4) i zdjele tipa 5 (5–6). Mjerio 1, 4, 5: 1:1; 2, 3, 6: 1:2. Crtež: J. ŠIMIC.

Taf. 4. Schüsseln, späte Belegis-Zeit, Typ 4B (1–2) und Typ 4A (3–4), übernommen aus der Urnenfelderkultur, sowie Schüssel, Typ 5 (5–6). Masstab: 1, 4, 5: 1:1; 2, 3, 6: 1:2. Zeichnung: J. ŠIMIC.

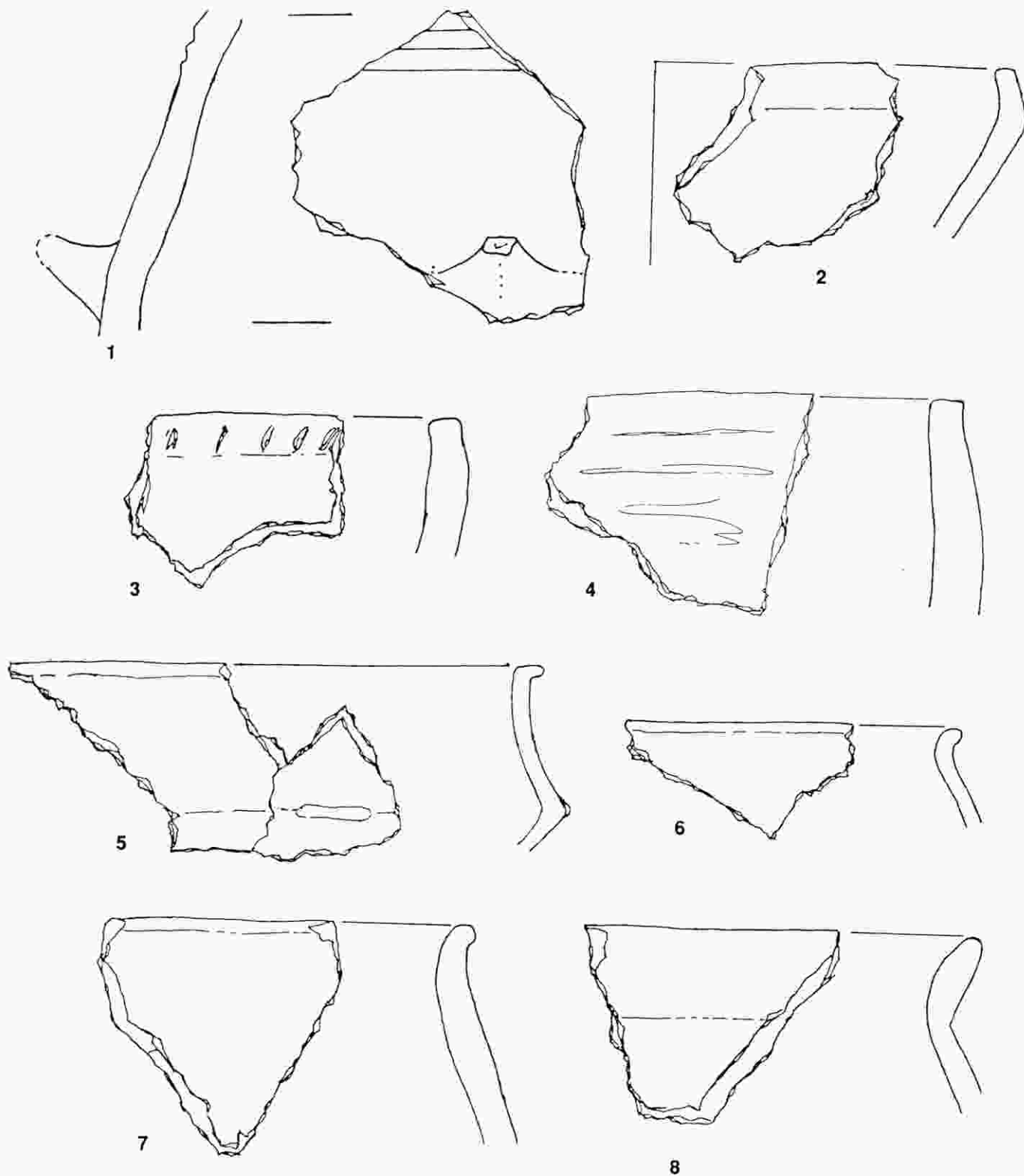
T. 5. Pehari ili amforice s dvjema ručkama (1–3), šalice (4–5) i kasnobelegiška žara, mladi tip C (6). Mjerilo: 1–4, 6: 1:1; 5: 1:2. Crtež: J. ŠIMIĆ.

Taf. 5. Amphoren mit zwei Griffen (1–3), Schalen (4–5) und Urne späte Belegiš-Zeit, jüngerer Typ C (6). Masstab: 1–4, 6: 1:2; 5: 1:2. Zeichnung: J. ŠIMIĆ.

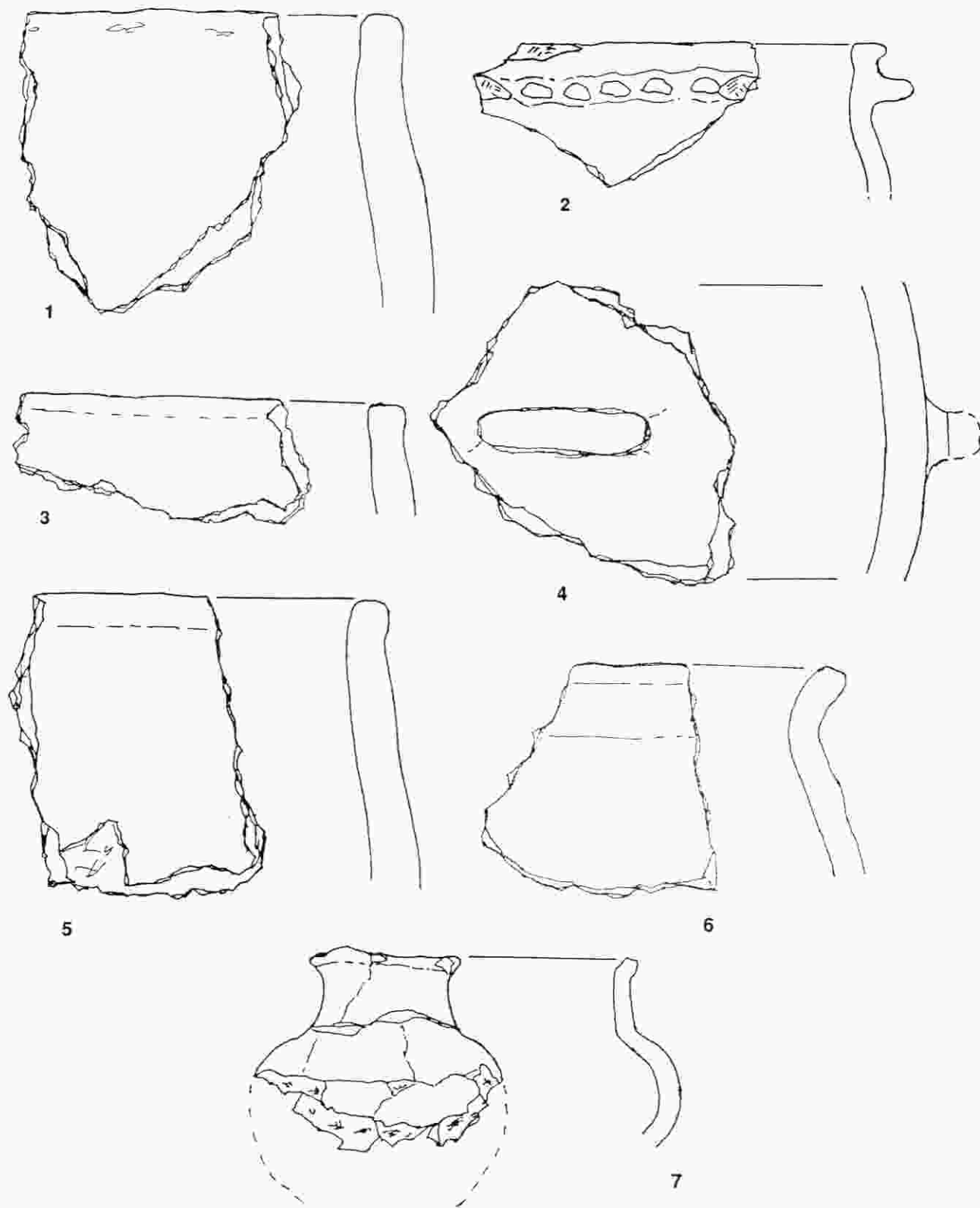
T. 6. Kasnobelegiške žare (1-5). Broj 4, banatska varijanta. Mjerilo: 1-5: 1:2. Crtež: J. Šimić.

Taf. 6. Urnen, späte Belegiš-Zeit (1-5), Nr. 4 banatische Variante. Massstab: 1-5: 1:2. Zeichnung: J. Šimić.

Taf. 7. Urne, späte Belegis-Zeit, Typ C (1), Schüssel, Typ 5 (2), Schüssel, Typ 6A (3), Schüssel, Typ 6B (4), Schüssel, "übrige Exemplare", Nr. 4 (5) und Kleintöpfe (6-8). Masstab: 2, 3, 6, 7: 1:1; 4, 5, 8: 1:2. Zeichnung: J. Šimic.

T. 7. Kasnobelegiška žara, tip C (1), zdjela tipa 5 (2), tipa 6A (3), tipa 6B (4), zdjela iz grupe "ostalo" broj 4 (5) i lončići (6-8). Mjerilo: 2, 3, 6, 7: 1:1, 1, 4, 5, 8: 1:2. Crtež: J. Šimic.

T. 8. Lonci grube fature (1-6), miniatura posuda-igračka (7).
Mjerilo: 1-6: 1:2; 7: 1:1. Crtež: J. Šimić.

Taf. 8. Grobgeschlämmte Töpfe (1-6), Miniaturgefäß - Spielzeug
(7). Masstab: 1-6: 1:2; 7: 1:1. Zeichnung: J. Šimić.